

EXLIBRISEK TÓTH JÓZSEF FARKAS KISGRAFIKAI GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Horváth Hilda

művészettörténész, Iparművészeti Múzeum, Budapest

Absztrakt: Ma már egyre kevesebben gyűjtenek exlibriseket. Tóth József Farkas könyvtáros, tanár kisgrafikai kollekciójában nemcsak könyvjegyek, hanem alkalmi grafikák is találhatóak. Írásunkban a mintegy 800 darabos exlibrisgyűjteményéből szemelgetünk. Bár a gyűjtő elsősorban szecessziós lapokat gyűjt, a tulajdonában 18. századi metszetek, sőt 21. századi példányok is találhatóak. A célunk az volt, hogy olyan, nagyrészt kevésbé ismert exlibriseket mutassunk be, amelyek reprezentálják e kis műfaj történetét, sokszínűségét, hiszen nemcsak a művészettörténetben, a grafika történetében, hanem a művelődéstörténetben is fontos szerepet töltenek be a kisgrafika „epigrammái”. Lássuk, mi mindent tudunk meg egy-egy példányon keresztül a grafikai technikákról, az alkotókról, a korabeli divat- és stílusirányzatokról és a megrendelő személyiségéről! Talán még a gyűjtéshez is meghozzuk a kedvet.

Kulcsszavak: műgyűjtés, kisgrafika, művelődéstörténet

Manapság egyre kevesebben gyűjtenek kisgrafikát, annak ellenére, hogy e zömében fekete-fehér műfaj elképesztően sokszínű, sokrétű. Tóth József Farkas gyűjteménye nem nagy, mintegy 800 darab, de mint cseppben a tenger, az exlibrisek¹ és alkalmi grafikák számtalan válfaja megtalálható benne. Utóbbiak – amelyekről most nem esik szó – hihetetlenül gazdag csoportot alkotnak, amely a névnap, születésnap, üdvözlétektől kezdve az eljegyzési, házassági értesítéseken túl a családi és társasági élet különféle híradásait is magában foglalja.

Tóth József Farkas általános és középiskolai tanári képesítéssel, továbbá könyvtárosi diplomával rendelkezik. Tíz esztendőn át tanított, majd a könyvek szeretete elragadta a katedrától, s 1976-tól egészen nyugdíjba vonulásáig könyvtárosként dolgozott. Foglalkozása is a könyvek és exlibrisek gyűjtésére predesztinálta.

Az exlibris a könyvek belső táblájára ragasztott sokszorosított grafikai tulajdonjegy, ami idővel önálló alkotássá, műgyűjtés tárgyává vált. A grafikai műfajok epigrammája, hiszen a művésznek kis felületen, rendkívül tömören kell a mondanivalót kifejeznie. A sokszorosításból fakadó viszonylagos olcsóságának köszönhető, hogy a szocializmus idején az alacsony havi jövedelemmel rendelkező, ámde

igényes, szépre áhítózó értelmiségiek legalább kisgrafikákat gyűjteni tudtak.

Tóth József Farkas első exlibrisait – mintegy 50-60 darabot – ifj. Vastagh György szobrászművész fia, László özvegyétől vásárolta az 1980-as évek elején. Nem azt az – egyébként költségesebb – utat választotta, amit főként a nagy mennyiségű törekvő gyűjtők szoktak, azaz hogy saját nevükre egy-egy művésszel több száz lapot készíttetnek, s azt elküldve a gyűjtőtársaknak, cserével gyarapítják a kollekciójukat, hanem a hazai antikváriumokat járva, évtizedeken át a hazai „grafikai piacról” gazdagította gyűjteményét. Utóbb a Darabanth Aukciós Ház kínálatából is vásárolt.

A kisgrafikagyűjtők sok esetben mennyiségre (is) törekednek, amikor minden példányt meg akar szerezni a tulajdonos. Tóth József Farkas nem mennyiséget, hanem minőséget gyűjt: mindig a számára szép, érdekes lapokat igyekezett megvásárolni. Elsősorban a szecessziót kedveli – de a századfordulótól vissza-visszatekint a korábbi korszakokra is, sőt a 20. század későbbi időszakaiból is érdeklődik egy-egy művész vagy egy-egy figyelemreméltó kompozíciós megoldás.

Értekes és érdekes kollekciója alkalmas rá, hogy végigvezessük az olvasót az exlibrisek jelentősebb

¹ Jelen írásunkban a gyűjtő iránti tiszteletből a magyar helyesírási szabályzat szerint külön írandó 'ex libris'-t mint műfajmegnevezést egybeírjuk, lásd Tóth 2018.

korszakain a 18. századtól kezdődően a közel-múltig, s bemutassuk a műfaj különféle típusait. A gyűjtő külön csoportosítja a főként címeres korai grafikákat, a külföldi és magyar alkotók lapjait, valamint az iskolai, egyházi, intézményi példányokat és a kölcsönkönyvtárak könyvjegyeit.

Gyűjteményében számos neves művész alkotása megtalálható. A kiválasztott művészekon kívül – a teljesség igénye nélkül – külföldi (Julius Diez, Fritz Ehmcke, Charles Favet, Hugo Höppener /Fidus/, Erich Gruner, Adolf Hildebrandt, Erich F. Hübner, Ernst Krahl, Fritz Lang, Bertold Löffler, Alfred Offner, Vojtech Preissig, Rose Reinhold, Lorenz Max Rheude, Alfred Roller, Ludwig Schaefer, Rudolf Schiestl, Otto Ubbelohde, Bernhard Wenig, etc.) és magyar (Barta Ernő, Bottlik Tibor, Buday György, Conrad Gyula, Csiby Mihály, Dinyés Ferenc, Drahos István, Faragó József, Földes Imre, G. Szabó Kálmán, Gara Arnold, Haranghy Jenő, Kopasz Márta, Kozma Lajos, Sz. Mata János, Menyhárt József, Nagy László Lázár, Nagy Sándor, Nikelszky Géza, Örkényi István, Petry Béla, Radványi-Román Károly, Révész Kornél, Rozsnyay Kálmán, Sarkadi Emil, Sassy Attila, Tichy Kálmán, Vadász Endre, Várkonyi Károly etc.) alkotókat egyaránt említhetünk.

Részletesen – terjedelmi korlátok miatt – csak a kollekció töredékét ismertetjük. Olyan lapokat válogattunk, amelyek még a kisgrafikagyűjtők körében is kevésbé ismertek, ugyanakkor akár művészeti, akár művelődéstörténeti szempontból szélesebb körű érdeklődésre is számot tarthatnak.

IRODALOM

- BIZZER István
2006 *Molnár-C. Pál, a könyvművész.* Holnap Kiadó, Budapest.
- CSILLAG Éva (szerk.)
2014 *Kor-rajz – a húszas, harmincas évek világa, ahogyan Molnár-C. Pál látta.* MCP Műhely, Budapest.
- HORVÁTH Hilda
1998 Az Emmer-palota. *Műemlékvédelmi Szemle*, VIII. évf. 1. sz. 211–222.
- ORBÁN Anna
2010 *Ex Libris Sterbenz. Egy 20. századi soproni mester munkái.* Edutech Kiadó, Sopron.
- PRAKFULVI Endre
2017 Két sírkápolna a Veszprémi Egyházmegyében: Békás és Szőlőkislak – Ybl Miklós és Ágoston József művei. *Művészettörténeti Értesítő*, LXVI. évf. 2. sz. 201–216.
- PRÉKOPA Ágnes (szerk.)
2002 *Jaschik Álmos. A művész és pedagógus.* Noran Kiadó, Budapest.
- SOÓS Imre – FERY Vera
2005 *Fery Antal. Élete, munkássága, alkotásainak jegyzéke.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc.
- TÓTH József Farkas
2018 *Exlibris. Édes Anyanyelvünk*, XL. évf. 3. sz. 8.

KATALÓGUS

I. A legkorábbi darabokkal kezdünk, a címeres exlibrisekkel.

Az első exlibrisek a könyvnyomtatást követően jelentek meg és címeresek voltak. A nagy könyvtáralapítások korában, a 18. században gyönyörű rézmetszetes példányok készültek.

A gyűjteményben lévő legrégebbi kisgrafikák közül kiemelkedik egy különleges, lényegében a kísérő szöveget illusztráló metszet: egy angyalka magasba emeli imára kulcsolt kezét, mintegy szemléltetve, hogy csak az Ég ítélhet meg bennünket (1. kép). Az evilági mulandó életre figyelmeztet a napóra és a virágok. A készített házaspárra két címer utal. A családi emblémát gyakran felirat nélkül használták fel könyvjegyként.

1. kép. „Nach dem Himmel / Richt'ich mich” 18. század, papír, rézmetszet, 180 x 120 mm

Fig. 1. „Nach dem Himmel / Richt'ich mich” 18th century, paper, line engraving, 180 x 120 mm

Keresztény szimbólumok főként egyházi személyek exlibrisein láthatók. Szűz Máriára vonatkozó motívumok szerepelnek – a hátoldali ceruzás feljegyzés szerint – Johann Nikolaus von Hontheim (1701–1790), álnéven Justinus Febronius² lapján (2. kép). Két angyal koronát tart, amiből latin kereszt nő ki. A görög rövidítés (MÉTÉR THEOU = Isten Anyja) éppúgy, mint az összefonódó MA latin betűk Máriára utalnak. Az angyalok által tartott embléma a piarista rend címertani egységeit foglalja magában.

2. kép. Ex libris Johann Nikolaus von Hontheim, álnéven Justinus Febronius, 18. század közepe–második fele, papír, rézmetszet, 100 x 80 mm (lemez méret: 85 x 65 mm / képméret: 70 x 52 mm)

Fig. 2. Ex libris Johann Nikolaus von Hontheim, pseudonym Justinus Febronius, the middle and second half of the 18th century, paper, line engraving, 100 x 80 mm (sheet size: 85 x 65 mm / image size: 70 x 52 mm)

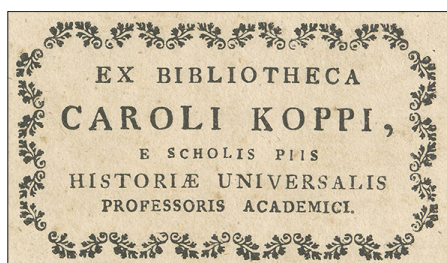
2 Johann Nikolaus von Hontheim (1701–1790) trieri érseki helynök, történész, teológus, katolikus pap. 1763-ban Justinus Febronius álnéven jelentette meg legjelentősebb művét, amelyben a pápai hatalmat támadta. Könyvét indexre tették, de hatása széles körben elterjedt, innen származik a febronianizmus kifejezés.

A 18. század vége felé a heraldikai ábrázolások mellett allegorikus jelenetek, jelképes értelmű tárgyak, különféle keretdíszítmények is megjelentek. Georg Stophel könyvjegyén az angyalka által tartott címer már csak egy a sok motívum közül (3. kép). A tulajdonosra utaló fölíratot drapérián olvashatjuk. Ennek egyik csücskét Merkúr-bottal (caduceus) és szárnyas sisakban ábrázolt puttó tartja. Az exlibrisek gyakori motívumai közül a bagoly és a könyv a tudást és a bölcsességet, míg a lant a zenét, a költészetet jelképezi. Az invenciózus lapocskát a nürnbergi származású grafikus Berndt testvérpár egyike (Johann Oswald vagy Johann Christian) alkotta.

3. kép. Aus der Bücher Sammlung von Georg Stophel, jelezve balra lent: Berndt fecit, 18. sz. utolsó negyede, papír, rézmetszet, 62 x 77 mm

Fig. 3. Aus der Bücher Sammlung von Georg Stophel, marked at the bottom left: Berndt fecit, the last quarter of the 18th century, paper, line engraving, 62 x 77 mm

A 18. század végétől meglepően egyszerű, csak felíratra koncentráló exlibrisek is készültek. A tipográfiai komponálás, a betűk típusa, nagysága és tagolása dominál, s legfeljebb szolid keretdíszítmény övezi a szöveget. Kitűnő példa erre Koppi Károly piarista pap, történétíró nyomtatott szegélydíszes könyvjegye (4. kép). 1784 után rendelhette meg exlibrisét, miután a pesti egyetem tanára lett.

4. kép. Ex bibliotheca Caroli Koppi, e Scholis Piiis historiae universalis professoris academici, 1784 után, papír, nyomtatott, 58 x 102 mm

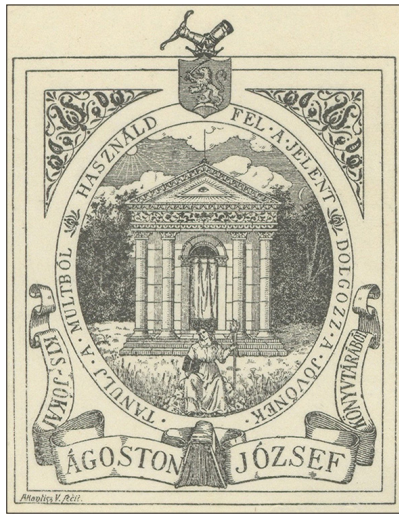
Fig. 4. Ex bibliotheca Caroli Koppi, e Scholis Piiis historiae universalis professoris academici, after 1784, paper, print, 58 x 102 mm

Majdnem száz évvel későbbi, 1870-es évjáratú a mesésen gazdag Csekonicz család egyik legnagyobbja, Endre exlibrise (5. kép). A horvát eredetű család a 18. században szerzett nemesiséget, majd 1864-ben emelkedtek grófi rangra. Nem sokkal ezután készült tehát a címeres exlibris, minuciózus odaadással, hiszen a rajzolónak eleget kellett tennie a szigorú heraldikai előírásoknak. A könyvjegye a család latin jelmondata is szerepel: „DONA DEI DONO” – azaz Isteni gondviselésre méltó. A historizmus korában vagyunk, amikor az elődök tisztelete, a tradíció erőteljesen meghatározta a művészetet.

5. kép. Ex bibliotheca comitis Andraeae Csekonicz, 1870, papír, nyomtatott, 72 x 57 mm

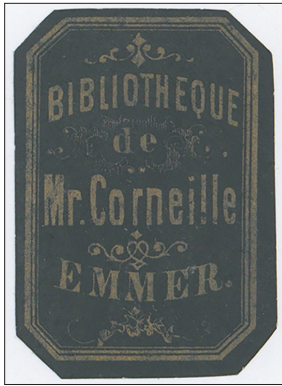
Fig. 5. Ex bibliotheca comitis Andraeae Csekonicz, 1870, paper, print, 72 x 57 mm

A műbarát értelmiségiek közül nem mindenki rendelkezett több száz évre visszanyúló családfával, nemesítéssel, esetleg saját életútját járva nem azt tartotta a legfontosabbnak, így a címereket fokozatosan kiszorították az individuális motívumok, az egyénekhez fűződő jelképek.

A neves hungarikagyűjtő, kis-jókai Ágoston József építészmérnök lapját a bibliográfusként, íróként, grafikusként, de könyvkötőként, -restaurátorként is ismert Akantisz Viktor készítette (6. kép). Ez az exlibris elsősorban művelődéstörténeti jelentősége miatt fontos, hiszen a kompozíció közepén a ma már romos szőlőkislaki Kacskovics–Ágoston sírkápolna látható, amit maga Ágoston József tervezett (PRAKFAI 2017). A neoklasszicista épületet oszlopok tagolták, timpanonjában Isten szeme motívum volt.

6. kép. Akantisz Viktor (1864–1943): Kis-Jókai Ágoston József könyvtárából „Tanulj a múltból Használd fel a jelent Dolgozz a jövőnek” papír, klisé, 73 x 58 mm
 Fig. 6. Viktor Akantisz (1864–1943): from the library of Ágoston József Kis-Jókai „Learn from the past, use the present and work for the future” paper, cliché, 73 x 58 mm

Az előbbi exlibris motívumgazdagságával ellentétben egyszerűsége okán megragadó dr. Emmer Kornél kúriai bíró (HORVÁTH 1998) nyolcszögletű tipográfiai exlibrise (7. kép).³ Tán éppen azt hangsúlyozza a jogász, országgyűlési képviselő lapja, hogy önerejének köszönheti karrierjét, s szükségtelen bármiféle motívum vagy embléma, hiszen a neve fogalom volt a saját korában. A mélybarna tónus és az arany szín, valamint a többféle betűtípus a historizmus kori tipográfia sajátja.

7. kép. Bibliotheque de Mr. Corneille Emmer, 19. század vége, papír, nyomat, 40 x 28 mm

Fig. 7. Bibliotheque de Mr. Corneille Emmer, the end of the 19th century, paper, print, 40 x 28 mm

II. A külföldi exlibrisek közül pár kiemelkedő, elsősorban exlibrisalkotóként ismert művész könyvjegyeit mutatjuk be.

A nagyon bájos, enteriőröket ábrázoló exlibrisek egyikén, Heinrich Eduard Stiebel frankfurti könyvtárának könyvjegyén archaikus szobabelsőt látunk, ólomkeretes üvegablakokkal, ácsolt asztallal, azon ötvöstárgyakkal, glóbuszal, mögötte könyvszekrénnel (8. kép). Az antikvitás tiszteletére utal a szemközt lévő ógörög váza, míg jobbra a klasszicizmust idézi Goethe büsztje. Felül, a keretdísz közepén két anyalka kerek pajzsot tart, benne sas, a heraldika gyakori címerállata. Stiebel szakkönyvtára, exlibris- és könyvdíszítmény-kollekciója 1910-ben, a halálát követően árverésre került.

8. kép. Clemens Kissel (1849–1911): Bibliothek Heinrich Eduard Stiebel Frankfurt, 1894, papír, klisé, 132 x 93 mm

Fig. 8. Clemens Kissel (1849–1911): Bibliothek Heinrich Eduard Stiebel Frankfurt, 1894, paper, cliché, 132 x 93 mm

3 Emmer Kornélnak ismert a rakparti palotája könyvtárszobáját megörökítő exlibrise is.

Külön csoportot képeznek az allegorikus, illetve jelképes értelmű exlibrisek. Ezek részben a görög–római mitológiára vezethetők vissza, és főként a foglalkozási exlibrisekre jellemzőek. Az Henry-André álnéven ismert André Schultz orvosi exlibrisén legfelül középen kígyó és tálka látható, ahonnan bő forrásvíz hull alá egy női aktra, aki Hügeiát idézi, a jó egészség megőrzésének jelképét (9. kép).

9. kép. Henry-André /André Schultz/ (1857–1932): Ex-libris Dr. Med. W. Kuhnemann, 1908, papír, klisé, 140 x 105 mm

Fig. 9. Henry-André /André Schultz/ (1857–1932): Ex-libris Dr. Med. W. Kuhnemann, 1908, paper, cliché, 140 x 105 mm

Az orvosi témához hasonlóan népszerűek a jogi exlibrisek is. Az osztrák Franz von Bayros exlibrisén a paragrafus, a legnépszerűbb jogi jelkép összetett kompozícióban jelenik meg (10. kép). Az egymásba gabalyodó paragrafusok kígyók által közrefogott medencében tűnnek el – mintha a jog hiábavalóságát, a jogi útvesztőben való eltévelyedést jelképeznék. Fenn a nagy jogalkotó, Szolón büszkije, középen pedig női akt látható. Az erotikus grafikáiról ismert Bayros több híres magyar embernek készített exlibrist (Alpár Ignác építész, Glück Frigyes szállodatulajdonos, műgyűjtő), így Baumgarten Nándor (Ferdinand) széles körű műveltséggel rendelkező ügyvédnek, egyetemi tanárnak is.

10. kép. Franz von Bayros (1866–1924): Ex-libris F. Baumgarten, 1910 körül, papír, klisé, 145 x 120 mm

Fig. 10. Franz von Bayros (1866–1924): Ex-libris F. Baumgarten, around 1910, paper, cliché, 145 x 120 mm

A német Franz Stassen művei ennél is bonyolultabbak, sokrétűbbek (11. kép). Allegorikus, szimbolikus jeleneteket ábrázolnak, amelyek teljesen kitöltik a felületet. Középen egy ifjú látható, amint egy sziklára állított táblára ír: a latin nyelvű felirat értelmében minden biztonnyal az emberiség múltjának megörökítésén fáradozik. Mögötte hatalmas szakállas figura, kezében kaszával: Kronosz, az Idő megtestesítője. Balra és jobbra egy-egy kisebb férfiak látható pálmavéggel, illetve koponyával, az Idő mindent megérlelő, meghozó bölcsességére figyelmeztetve.

11. kép. Franz Stassen (1869–1949): Ex libris Rudolf Neugebauer, papír, rasteres klisé, 150 x 106 mm

Fig. 11. Franz Stassen (1869–1949): Ex libris Rudolf Neugebauer, paper, raster cliché, 150 x 106 mm

Egy másik exlibrisen (12. kép) a delphoi jósdát idézi meg két triposz, ugyanakkor a magas trónuson ülő női alak lanttal a kezében a Művészetet jelképezi. Az antik oszloprend, az oszlopok közötti nőalakok lepelszerű viselete az antikvitásra emlékeztet. Az alkotó, az osztrák Leopold Rothaug elsősorban tájképfestőként ismert, és exlibrise is sokat elárul festői szemléletéről.

12. kép. Leopold Rothaug (1868–1959): Ex libris Max Pesl, 1908, papír, rézkarc, 270 x 202 mm, képméret: 110 x 90 mm

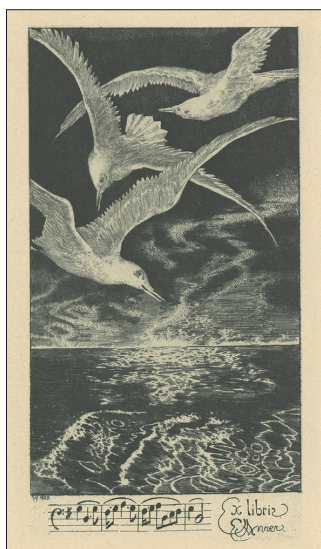
Fig. 12. Leopold Rothaug (1868–1959): Ex libris Max Pesl, 1908, paper, etching, 270 x 202 mm, image size: 110 x 90 mm

A svájci Alfred Soder festő és grafikus volt, kitűnő rézkarcexlibriseivel vált ismertté. Rosa Braun könyvjegyén (13. kép) az őz alakja plasztikus, míg a paradicsommadarat kezében tartó női aktot inkább csak a kontúrok emelik ki. Egyszerre mesészerű és sejtelmes az összhatás, különleges a hangulat. Romantikus reminiscenciákat sejtet az állatábrázolás, a hegyormon látható várrom és a csillagos éjszaka.

13. kép. Alfred Soder (1880–1957): Ex libris Rosa Braun, 1914, papír, rézkarc, 178 x 200 mm, képméret: 110 x 120 mm

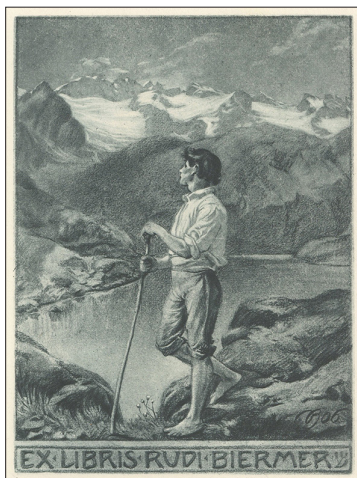
Fig. 13. Alfred Soder (1880–1957): Ex libris Rosa Braun, 1914, paper, etching, 178 x 200 mm, image size: 110 x 120 mm

Szintén emocionális a honfitársához, Soderhez képest sokkal kevésbé ismert Emil Anner saját exlibrise (14. kép). A feltáruló messzeség elvágódást sugall, a repkedő szárnyok rajza biztos kézre vall. A művész több hangszeren játszott és zeneszerzéssel is foglalkozott, így nem meglepő, hogy a kompozíció aljára kottarészlet került.

14. kép. Emil Anner (1870–1925): Ex libris Emil Anner, 1905, papír, rézkarc, 270 x 200 mm, képméret: 115 x 60 mm

Fig. 14. Emil Anner (1870–1925): Ex libris Emil Anner, 1905, paper, etching, 270 x 200 mm, image size: 115 x 60 mm

A századfordulós exlibrisművészetben meglepő módon egymás mellett létezett a szinte teljesen realista lírai rajzmodor és a dekoratív stilizálás. Ez a kétféle felfogás olykor egy életműben is jelen volt, miként a darmstadti művészkolónia egyik tagja, a német Paul Bürck életműve példázza. Mesterien ábrázolt emberi alakokat, aktokat, míg máskor éppen erőteljes díszítőstílusával tűnt ki. Rudi Biermer számára egy hegyektől ölelt tengerszemet örökített meg (15. kép). Botra támaszkodó, elmélázó férfi gyönyörködik az Alpok fenséges természeti szépségeiben. Számos hasonló, a tájat csendben csodáló nőt és férfit láthatunk a korabeli lapokon.

15. kép. Paul Bürck (1878–1947): Ex libris Rudi Biermer, 1906, papír, heliogravúr, 150 x 120 mm, képméret: 114 x 83 mm

Fig. 15. Paul Bürck (1878–1947): Ex libris Rudi Biermer, 1906, paper, photo-gravure, 150 x 120 mm, image size: 114 x 83 mm

Pár évtizeddel később, az 1920–30-as években vált ismertté Walter Helfenbein neve, elsősorban exlibriseinek, illusztrációinak köszönhetően. Fritz Born részére készült könyvjegye (16. kép) lírai realizmus, magas szintű szakmai felkészültség és grafikai művesség jellemzi. Romantikus hevület hatja át a várrom koszorúzta hegy lábánál kockázó két archaikus figurát.

16. kép. Walter Helfenbein (1893–1984): Ex libris Fritz Born, 1928, papír, rézkarc, 170 x 120 mm, képméret: 115 x 85 mm

Fig. 16. Walter Helfenbein (1893–1984): Ex libris Fritz Born, 1928, paper, etching, 170 x 120 mm, image size: 115 x 85 mm

Visszalépve a 20. század első évtizedéhez, sorra vesszük a dekoratív, stilizáló, elsősorban a vonal erejét hangsúlyozó lapokat. A plaszticitás, a háromdimenziós valóság-hű ábrázolás helyett a felület díszítése és ritmikus kitöltése dominál. A vérbeli német szecessziós mester, Hubert Wilm exlibrise szinte csak a kontúrokat hangsúlyozza (17. kép). A keretdísz apró motívumai éppúgy leegyszerűsítettek, mint a jeleneten látható levelek és virágok. Figyelemreméltó, hogy a lap készítésekor Wilm még iparművészeti iskolába járt, rövidesen azonban exlibrisművészként igen népszerű lett.

17. kép. Hubert Wilm (1887–1953): Ex libris Otto Hirtreither, 1906, papír, klicsé, 135 x 100 mm

Fig. 17. Hubert Wilm (1887–1953): Ex libris Otto Hirtreither, 1906, paper, cliché, 135 x 100 mm

Az előző két exlibris egy-egy jellegzetes tulajdonsága – noha egészen más stílusban – egyesül a svájci Hans Eggimann alkotásán (18. kép). Helffenbein lapját idézi a romantikus elvagyódás és a régimódi figura révén az archaizálás, míg Wilmre emlékeztet, hogy itt is fúvós hangszeren játszik a főszereplő. Eggimann könyvjegyeit szinte mindig áthatja egyfajta báj, részletgazdag elbeszélőkedv és meseszerűség, minthogy illusztrációs művészete nagymértékben hatott kisgrafikai kompozícióira. Több kötetet kísért grafikáival és sok meseképet festett.

18. kép. Hans Eggimann (1872–1929): Mein Buch Anna Eggimann, 1909, papír, klisé, 155 x 110 mm, képméret: 105 x 61 mm

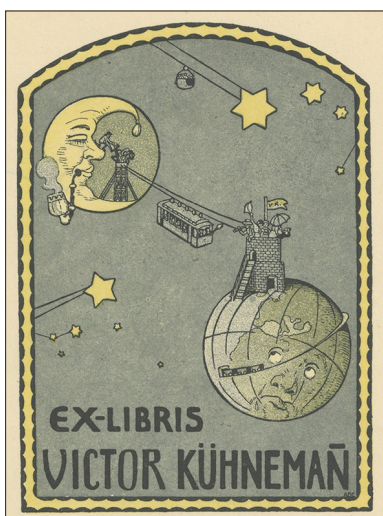
Fig. 18. Hans Eggimann (1872–1929): Mein Buch Anna Eggimann, 1909, paper, cliché, 155 x 110 mm, image size: 105 x 61 mm

Éppen ez utóbbi két vonás, azaz az illusztrálás és a végtelen mesélőkedv jellemzi a magyar születésű, de Münchenben kariert befutó művésznő, Ade Mathilde életművét is. (Őt a gyűjtő a magyar művészek csoportjához sorolja, de Ade külföldön kiteljesedő életútja kapcsán mégis itt tárgyaljuk alkotásait.) Figurái bájosak, stílusa sokszor szatirikus, de legfőképp finom humora teszi feledhetetlenné és egyedivé műveit (19. kép). A játékokat osztogató kedves nőalak örvendező gyermekek gyűrűjében látható a természet lágy ölén. A kompozíciót jellegzetes szecessziós keret öleli körül.

19. kép. Mathilde Ade (1877–1953): Ex libris Käte Kochenburger, papír, klisé, 120 x 100, képméret: 90 x 70 mm

Fig. 19. Mathilde Ade (1877–1953): Ex libris Käte Kochenburger, paper, cliché, 120 x 100, image size: 90 x 70 mm

Kühnemann Viktor mérnök a Rossemann & Kühnemann cég egyik tulajdonosa volt. A berlini üzem Budapesten fiókcéget létesített. A keskenyvágányú vasutak gyártása mellett specialitásuk volt a sodronykötél- és függőpályák építése, amely ötletet adott a könyvjegy témájához. Már-már a sci-fi világába sorolható Ade humoros rajza (20. kép), amely a Föld és a Hold közötti közlekedés futurisztikus tervét vidám naivitással ábrázolja. Kühnemann Viktor az I. világháborúban, 1915-ben halt hősi halált. Jelentős gyűjteménnyel rendelkezett, amely halála után az Iparművészeti Múzeumba került.

20. kép. Mathilde Ade (1877–1953): Ex-libris Victor Kühnemann, 1915 előtt, papír, klisé, 127 x 100 mm, képméret: 88 x 63 mm

Fig. 20. Mathilde Ade (1877–1953): Ex-libris Victor Kühnemann, before 1915, paper, cliché, 127 x 100 mm, image size: 88 x 63 mm

Carl Schwalbach meglehetősen egyéni grafikákat alkotott (21. kép). Alakjainak eltúlzott, nyújtott formái olykor Willy Geiger modorára emlékeztetnek. Óriási könyvek és liliputi emberek jellemzik. Ezúttal is különösek az arányok, hiszen nagyméretű könyvön áll a figura, s hatalmasak körülötte a rózsák. A mű viszont tipikus abból a szempontból, hogy századfordulós figurális alkotásokon igen gyakran láthatunk kézben tartott kis szobrocskákat. Nem véletlen, hogy az ábrázolt kisplasztika emberi test, ugyanis Götz praktizáló müncheni orvos volt.

21. kép. Carl Schwalbach (1885–1983): Ex libris dr. Otto Götz, 1906, papír, klisé, 142 x 110 mm

Fig. 21. Carl Schwalbach (1885–1983): Ex libris dr. Otto Götz, 1906, paper, cliché, 142 x 110 mm

Míg a német Schwalbach grafikáján a stilizált motívum csupán a főalak köpenyének része, addig az osztrák Margold exlibrisén a dekoratív ornemens önálló elemmé válik (22. kép). Alap formátuma könyvjelzőre emlékeztet. A keretet csigavonalak, erősen stilizált elemek töltik ki, amelyek a Wiener Werkstätte elvont geometrikus formavilágához állnak közel. Nem véletlenül, ugyanis Margold a műhely egyik alapító mestere, Josef Hoffmann tanítványa volt, majd maga is alkotója lett a WW-nek. A kisgrafika 1911-ben készült Pécsi József fotóművész és műgyűjtő részére, akinek fotóira éppen ebben az esztendőben figyelt fel a világ. (Többek között Bartók Bélát, Kosztolányi Dezsőt is megörökítette.)

22. kép. Emanuel Josef Margold (1888–1962): Ex libris Josef Pécsi, 1911, papír, klisé, 198 x 44, képméret: 160 x 30 mm

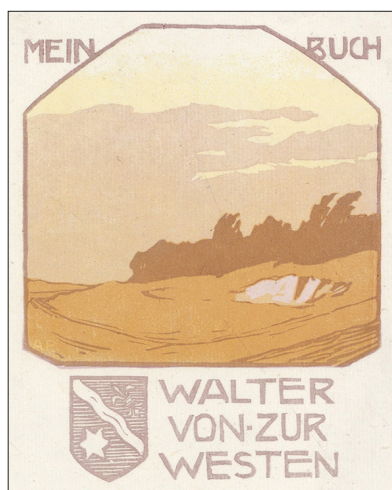
Fig. 22. Emanuel Josef Margold (1888–1962): Ex libris Josef Pécsi, 1911, paper, cliché, 198 x 44, image size: 160 x 30 mm

A különféle grafikai eljárásokban rendkívül jártas német Adolf Kunst dekoratív, színes, látványos, nagyméretű, szinte teljesen négyzet formájú munkája (23. kép) magyar tulajdonos részére készült, és analogiája is ismert. Reich Milton Oszkár a Szent György Céh grafikai szakosztályának titkára, lelkes exlibrisgyűjtő volt, mint jogi doktor szakíróként szintén ismert.

23. kép. Adolf Kunst (1882–1937): Ex libris Dr. Reich Milton Oszkár, 1914, papír, litográfia, 145 x 120 mm, képméret: 128 x 104 mm

Fig. 23. Adolf Kunst (1882–1937): Ex libris Dr. Reich Milton Oszkár, 1914, paper, lithography, 145 x 120 mm, image size: 128 x 104 mm

A grafikát általában fekete-fehér művészetnek tartják, holott szép színes alkotásokat is örzünk a századfordulóról. E műfajban az egyik legismertebb mester a baseli Alfred Peter. Fadúccokkal készített színes fametszetei békés, nyugodt tájakat ábrázolnak, nagy távlatokkal, érzékletesen (24. kép). A megrendelő, Walter von zur Westen az exlibrisek egyik első kutatója volt, 1901-ben megjelent könyve ma is forrásértékű.

24. kép. Alfred Peter (1877–1959): Mein Buch Walter von zur Westen, papír, fametszet, 122 x 100 mm

Fig. 24. Alfred Peter (1877–1959): Mein Buch Walter von zur Westen, paper, woodcut, 122 x 100 mm

Az exlibrisgyűjtők közül kimagaslik a katalán Monsalvatje. Számos kitűnő grafikussal készítettett könyvjegyet, s természetesen kortársa, a katalán szecessziós képzőművészet egyik kiemelkedő mestere, Renart is megtisztelte alkotásával (25. kép). Az exlibris a katalán függetlenség mellett tör lándzsát: óriási férfi akt fordul Katalónia címerpajzsa felé, bilincset széttörve és véres kardját felemelve. Lá-bához kisgyermek simul. Alattuk süllyedő romok, középen pedig az Életet szimbolizáló, kígyók ölelte tálka nyitott könyvvel. Felül anya és gyermeke, valamint egy munkás jelképezi a vágyott békét, a nyugalmat. A súlyos mondanivaló indokolja, hogy nagyméretű, ún. luxusexlibris született, amit a gyűjtő bármely szabadgrafikához hasonlóan bekereteztetett.

25. kép. Joaquim Renart (1879–1961): Ex-libris Joseph Monsalvatje, papír, színes nyomtatás, 200 x 130 mm

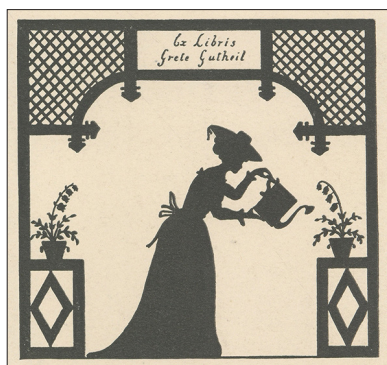
Fig. 25. Joaquim Renart (1879–1961): Ex-libris Joseph Monsalvatje, paper, coloured print, 200 x 130 mm

A legismertebb katalán művész kétségkívül Gaudí. Kortársai közül azonban három képzőművész, mintegy triumvirátus vált igazán elismertté és keresetté a kisgrafikában: Renart, Triadó és Riquer. Utóbbi művészetére nagy hatást gyakorolt a francia szecesszió. Művészi nagysága kis felületen is lenyűgöző: gyönyörű a kerek mezőbe illesztett, finom női portré (26. kép). Az olvasó nőt babérkoszorú keretezi, s alig észrevehetően tűnik csak fel a koszorút átfogó szalagon a felirat.

26. kép. Alexandre de Riquer (1856–1920): Exlibris Montserrat Par, 1909, papír, klisé, 112 x 88 mm

Fig. 26. Alexandre de Riquer (1856–1920): Exlibris Montserrat Par, 1909, paper, cliché, 112 x 88 mm

Amilyen bájos Riquer exlibrisén a női portré, olyan kecses az ismeretlen alkotótól származó lapon a virágot locsoló kalapos nő (27. kép). Finoman cizellált körvonalak teszik érzékletessé a tárgyakat és a szereplőt. A kontúrral határolt árnyrajzok és a fekete papírkivágások a 18. század végén terjedtek el, és a biedermeier idején lettek igazán népszerűek. Divatjuk újraéledt a századfordulón, majd az 1920-as években. Alkotóik gyakran ismeretlenek.

27. kép. Ex libris Grete Gutheil, papír, klisé, 120 x 130 mm
Fig. 27. Ex libris Grete Gutheil, paper, cliché, 120 x 130 mm

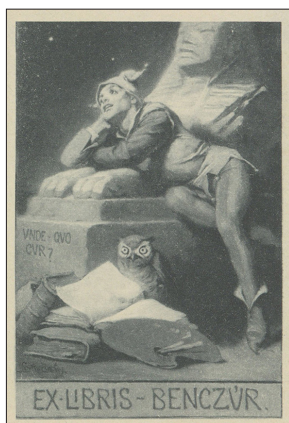

Az előbbi árnyképnek – ahol fehér alapon feketében látható a figurális jelenet – éppen fordítottja az olasz Bruno Bramanti könyvjegye (28. kép), amelyen a fekete felületből szinte kivilágít Fortuna, a szerencse és a sors istenasszonya felhők fölött lebegő figurája. Lábai alatt táj hegyekkel, s értelmezés kérdése, hogy lenyugvó vagy éppen felkelő Napot látunk-e. Fortuna szemét eltakarja hosszú haja – tán azt sejtetve, hogy a szerencse bizony vak. A mellette lévő kerék a szerencse és a sors forgandó voltára figyelmeztet. Az exlibris Gianni Mantero olasz építész, jeles kisgrafikagyűjtő részére készült, akinek szép számban terveztek lapokat magyar művészek is.

28. kép. Bruno Bramanti (1897–1957): Ex libris Gianni Mantero, 1955, papír, fametszet, 135 x 86 mm, képméret: 100 x 55 mm
Fig. 28. Bruno Bramanti (1897–1957): Ex libris Gianni Mantero, 1955, paper, woodcut, 135 x 86 mm, image size: 100 x 55 mm

III. Válogatás magyar exlibrisekből – nagy művészek alkotásai illetve elfeledett, ismeretlen alkotók kultúrtörténeti jelentőségű lapjai.

A magyar exlibrisek közül néhány nagy művész és pár, elsősorban exlibrisrajzolóként ismert alkotó grafikáját mutatjuk be. E ritkán látott vagy éppen sohasem publikált darabok prezentálják e kis műfaj sokrétűségét, művészet- és művelődéstörténeti jelentőségét. A gyűjtőnek köszönhető, hogy felfedezett olyan alkotókat is, akik a köztudatból, de még a szakmai látókörből is szinte teljesen vagy legalábbis időlegesen eltűntek.

Benczúr Gyula exlibrisén (29. kép) az alkotó neve sajnos olvashatatlan. Benczúr a historizmus korának egyik legjelentősebb magyar művésze, az akadémikus történeti festészet kiemelkedő képviselője, aki a mozgalmas, sokalakos történelmi jelenetek és a textilek, fegyverek szinte tapinthatóan valóságú megfestésében egyaránt jeleskedett. Mátyás fogadja a pápa követeit című festményének udvari bolond figurája jelenik meg exlibrisén – szabadon átkomponálva – egy szfinx lábainál.

29. kép. Ex libris Benczúr, olvashatatlan jelzet, papír, klisé, 84 x 56 mm, képméret: 69 x 46 mm

Fig. 29. Ex libris Benczúr, unreadable signature, paper, cliché, 84 x 56 mm, image size: 69 x 46 mm

A könyvjegyek igazi fénykora a századforduló, a szecesszió korszaka volt. Számos művészt felsorolhatnánk ebből az időszakból, akár Tóth József Farkas gyűjteményéből is. A jól ismertek helyett most a Párizsban alkotó magyar születésű szobrász, festő, díszlettervező és grafikus, K. (Kurtapataki) Kovács Pál nevét említjük, aki Budapesten az Iparművészeti Iskolában tanult, többek között az Iparművészeti Múzeum és Iskola könyvtárának exlibrisét tervező Pap Henrik tanítványaként. Műve (30. kép) elkészítésének időszakában, 1911–1914 között viszont a párizsi École des Beaux Arts növendéke volt. Markáns kontúrok és az erőteljes dekorativitás jellemzi lapját, amit az egykori pesti aranyifjú, nyelvész, író és kultúrtörténész, Zolnay Vilmos részére készített.

30. kép. Kurtapataki Kovács Pál (1889–?): Ex libris Z. Zolnay Vilmos, 1913, papír, klisé, 116 x 78 mm

Fig. 30. Kovács Pál, Kurtapataki (1889–?): Ex libris Z. Zolnay Vilmos, 1913, paper, cliché, 116 x 78 mm

A vissza-visszatérő motívumok okán az exlibrist konzervatív műfajnak tartják, amelyre az avantgarde irányzatok, a különféle 'izmusok' alig-alig hatottak. Ezt azonban kategorikusan nem jelenthetjük ki. E hatások gyakran szinte észrevétlenül ivódtak bele egy-egy művész életművébe. Több esetben nem szembeötlően, harsányan, hanem mintegy bűvópatakként törtek fel az alkotói oeuvre-ben. Leginkább az expresszionizmus, valamint a szecessziót felváltó art deco hatása érzékelhető. Minden bizonnyal a rejtélyes „Bálint” nevű alkotó Lindneréknek tervezett exlibrise (31. kép) sem ilyen lett volna az újabb irányzatok ismerete nélkül: szuggesztivitása, erőteljessége az expresszionizmust idézi, míg a drapéria redőzése az art decóra jellemző.

31. kép. Bálint (?): Lindnerék könyve, papír, raszteres klisé, 110 x 80 mm

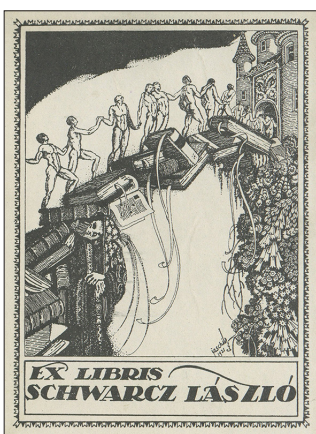
Fig. 31. Bálint (?): Book of the Lindners, paper, raster cliché, 110 x 80 mm

Az 1920–30-as évek újsággrafikáit – konkrétan Molnár-C. Pál több mint egy évtizedig készített, friss szellemű budapesti életképeit (BIZZER 2006, CSILLAG 2014) – idézi a hídon átkelő házaspár exlibrise, amely egy tragikus sorsú zsidó házaspárt örökített meg (32. kép). Az erdélyi származású neves sebészprofesszort, dr. Roth Marcellt és feleségét, Loránt Erzsébetet a budapesti Maros utcai zsidókórház udvarán a teljes személyzettel és betegekkel együtt 1945. január 12-én gyilkolták meg a nyilasok.

32. kép. Ex libris Dr. Roth Marci, B. Loránt Erzsi, papír, raszteres klisé, 65 x 55 mm

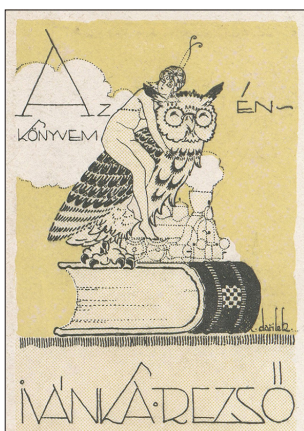
Fig. 32. Ex libris Dr. Roth Marci, B. Loránt Erzsi, paper, raster cliché, 65 x 55 mm

Igazi iskolateremtő mester volt a sokoldalú Jaschik Álmos iparművész, grafikus, tanár (PRÉKOPA 2002). Az Iparrajziskolában tanított, majd a tanácsköztársaságban vállalt szerepe miatt elbocsátották. Ezt követően hozta létre gyakorlatias szellemű, egyedi tanrenddel rendelkező szabadiskoláját, amelyet a közös alkotómunka öröme hatott át. A mester maga is sokféle grafikai műfajban alkotott, így exlibrist is készített (33. kép). Szimbolikus lapja a Tudás útját jelképezi: az aktok könyveken lépdelve jutnak egyre feljebb s feljebb, legyőzve az alul leselkedő Halált is, végül egy tornyos épülethez érnek, amely alatt gazdag virágornamentika tenyész.

33. kép. Jaschik Álmos (1885–1950): Ex libris Schwarcz László, 1921, papír, klisé, 100 x 75 mm

Fig. 33. Álmos Jaschik (1885–1950): Ex libris Schwarcz László, 1921, paper, cliché, 100 x 75 mm

Remélni szeretnénk, hogy a Darilek névvel jelzett exlibris a pályája kezdetén a pécsi Zsolnay gyárban foglalkoztatott, majd később lakberendezőként, tervezőként dolgozó Darilek Henrik műve – bár a jelzésnél egy kis kunkor is látható (34. kép). A stílusa alapján a mű az övé lehet, hiszen a finomkodó, pontsorokból kialakított ábrázolás, a visszafogott dekorativitás az ő sajátja (is) – nem hiába, hiszen díszítőfestészeti szakon végzett az Iparművészeti Iskolában. A baglyot átfogó női akt kecses figurája, sajátos fejdíszje különlegessé teszi a grafikát. A könyvön álló gőzmozdony a tulajdonos foglalkozására utal, hiszen Ivánka Rezső a Duna-Ipolyvölgyi Helyiérdekű Vasút Rt. igazgatóhelyettese volt 1931-ben.

34. kép. Darilek Henrik (?) (1878–1963): Az én könyvem Ivánka Rezső, papír, kétszínnyomat, 85 x 63 mm

Fig. 34. Henrik Darilek (?) (1878–1963): My book Ivánka Rezső, paper, bicolour print, 85 x 63 mm

Az Árkay B. jelzésű lap (35. kép) szintén ad elmélkedni valót: a neves építész, Árkay Bertalan (1901–1971) lappanghat a jelzés mögött vagy valaki más? A modern architektúráiról ismert tervező életművében idegenként hat e kecses, rokokó dámát ábrázoló exlibris. A kisgrafikák jó részének témája a nő, különösen a századfordulón, de később is. A szecessziós reminiscenciákat megőrző alkotás a botrányairól, merész erotikus rajzairól híres-hírhedté vált Franz von Bayros burjánzó rokokó alkotásait idézi – de azok többnyire plasztikus megoldásaival szemben csak a kontúrokra koncentrálnak.

35. kép. Ex libris Aczel Blanka, 1929, papír, klisé, 90 x 66 mm, képméret: 80 x 55 mm

Fig. 35. Ex libris Aczel Blanka, 1929, paper, cliché, 90 x 66 mm, image size: 80 x 55 mm

A nőalakokon kívül az exlibrisek leggyakoribb motívuma – stílusosan – maga a könyv: nyitva vagy csukva, könyvespolcokon, óriási méretben, figurák mellett vagy akár az olvasmányok megelevenedő szereplőivel együtt. Egy nyitott könyv és egy virágos ágakkal övezett női fej jelenik meg könnyed vonalú rajzban a trükkfilmrendező, díszlettervező Kató Kiszly István exlibrisén (36. kép). Az animációs filmkészítés úttörője volt, ám merkantilgrafikával is foglalkozott. A 'Sidel' termékeit reklámozta, de exlibrist is készített a gyár tulajdonosa, Götzl Lipót számára.

36. kép. Kató Kiszly István (1895–1963): Ex libris Götzl Lipót, 1931, papír, klisé, 103 x 78 mm

Fig. 36. István Kató Kiszly (1895–1963): Ex libris Götzl Lipót, 1931, paper, cliché, 103 x 78 mm

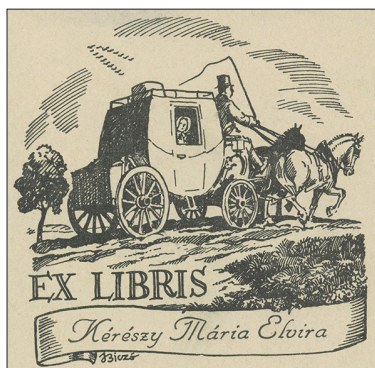

A női szépségen túl az élet és a halál szintén gyakori témája az exlibriseknek. A Czirbusz névvel jelzett kisgrafika (37. kép) közepén hatalmas emberi koponya látható, s ebbe szinte belesimul egy térdelő férfi akt. Ránézésre ez a figura alig tűnik szembe: megtévesztő a látvány, rokon az ún. Vexierbildekkel:⁴ a kép témája kettős – miként Arcimboldo különleges portréi esetében láthatjuk. Ez az exlibris univerzális, azaz a felirati szalagra utólag bárki beírhatta a saját nevét.

37. kép. Czirbusz (?): Ex libris – univerzális, papír, klisé, 90 x 77 mm

Fig. 37. Czirbusz (?): Ex libris – universal, paper, cliché, 90 x 77 mm

4 Vexierbild, azaz olyan kép, amely az első pillantásra szembeszökő ábrázoláson túl további, nehezen megtalálható alakzatot, figurát, jelenetet rejt.

Egész más világot, nosztalgikus hangulatot sugall Kérészy Mária Elvira könyvjegye, amit Biczó András festőművész, grafikus tervezett (38. kép). A táblabíró-korszak figurái könnyed bájjal elevednek meg Biczó festményein, képeslapjain. A biedermeier kedélyes polgári világa éled újjá. Exlibrisén az elsuhanó postakocsi, a cilinderes férfi és a kalapos női figura egyaránt ezt az időszakot idézi meg.

38. kép. Biczó András (1888–1957): Ex libris Kérészy Mária Elvira, papír, klisé, 85 x 85 mm

Fig. 38. András Biczó (1888–1957): Ex libris Kérészy Mária Elvira, paper, cliché, 85 x 85 mm

Több jeles magyar exlibrisművészhez hasonlóan a két világháború közötti években kezdte grafikusai pályáját Fery Antal. Életműve enciklopédikus igénnyel fogja át a magyar történelmet, irodalmat és az egyetemes kultúrtörténetet, miként bemutatott exlibrise (39. kép) is bizonyítja, amelyen egy nyitott könyvben Michelangelo Mózes-szobra látható. Fery Antal készítette a legtöbb magyar exlibrist: alkotásjegyzéke több mint 2000 kisgrafikát tartalmaz (SOÓS–FERY 2005), amelyek azonban nemcsak mennyiségben, hanem egyéni stílusuk, bravúros fametsző technikájuk révén is kiemelkedőek.

39. kép. Fery Antal (1908–1994): Kolos Aurél könyve, 1938, papír, klisé, 90 x 63 mm

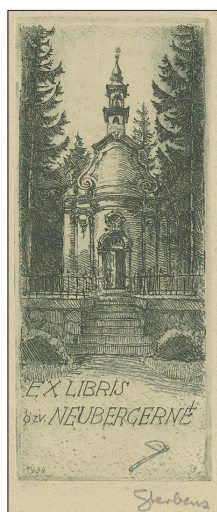
Fig. 39. Antal Fery (1908–1994): Kolos Aurél's book, 1938, paper, cliché, 90 x 63 mm

Az exlibrisgyűjtők között örök vita, hogy csak a nemes technikával készült grafikákat (fametszet, linómetszet, rézmetszet, rézkarc) gyűjtsék-e vagy a klisényomatokat is. Utóbbiak rangja megnövekedett a 20. század eleje óta, hiszen a szecessziós alkotások jórészt így készültek, s ez mit sem von le egy-egy kitűnően megrajzolt kisgrafika kvalitásaiból. Most két nemes technikájú rézkarcexlibrist mutatunk be. Az egyik Végh Gusztáv festőművész, alkalmazott grafikus alkotása (40. kép), aki Münchenben, Párizsban is tanult, s az 1920-as években egymást követték külföldi és hazai kiállításai. Könnyed kézzel rajzolt exlibrisén a vonal szinte egyvégtében öleli körül a babérfát és kacskaringókon át kis virágokban folytatódik.

40. kép. Végh Gusztáv (1889–1973) Ex libris Dr. E. Vajda, papír, rézkarc, 105 x 75 mm, képméret: 85 x 55 mm

Fig. 40. Gusztáv Végh (1889–1973) Ex libris Dr. E. Vajda, paper, etching, 105 x 75 mm, image size: 85 x 55 mm

A másik rézkarc a soproni festőművész, grafikus, Sterbenz Károly (ORBÁN 2010) lapja (41. kép). Mesterségbeli tudása páratlan. A budapesti Iparművészeti Iskolában két kitűnő, exlibrisekkel is foglalkozó grafikus, festőművész tanára volt, Haranghy Jenő és az iskola vezetőjeként is dolgozó Helbing Ferenc. Sterbenz gyakran megörökítette szülővárosa műemlékeit. Neuberger Ernőné könyvjegyén városképi igényességgel, topográfiai hűséggel ábrázolta a soproni villasor Nepomuki Szent János kápolnáját.

41. kép. Sterbenz Károly (1901–1993): Ex libris özv. Neubergerné, 1939, papír, rézkarc, 155 x 85 mm, képméret: 100 x 40 mm

Fig. 41. Károly Sterbenz (1901–1993): Ex libris özv. Neubergerné, 1939, paper, etching, 155 x 85 mm, image size: 100 x 40 mm

A Kossuth-díjas Zádor István festőművész, portréfestő, grafikus szívesen készített rézkarctechnikával látképeket, rajzolt budapesti városképeket, melyek képeslapokon is megjelentek. Exlibrisén a könyvek garmadája mögött architektonikus elemek láthatók (42. kép). 1946-ban készítette a jogász végzettségű Végh István részére, aki Ráth-Végh Istvánként írta be magát a magyar művelődéstörténetbe, megannyi elfeledett érdekességet publikálva könyvei lapjain.

42. kép. Zádor István (1882–1963): Dr. Ráth István könyve, 1946, papír, kétszínnyomat, 105 x 73 mm, képméret: 100 x 65 mm

Fig. 42. István Zádor (1882–1963): Dr. Ráth István's book, 1946, paper, bicolour print, 105 x 73 mm, image size: 100 x 65 mm

Végezetül térjünk rá a gyűjtő, Tóth József Farkas saját nevére készített exlibriseire. Csupán néhány van belőlük. Ennek okát írásunk elején már rögzítettük, ugyanis nem cserékkel gyarapította gyűjteményét. Rátkay Endre festőművész ezúttal szürreális látomásai helyett sexlibrist alkotott (43. kép) női félakttal és a tulajdonos kedvenc, Zrínyi Miklóstól származó jelmondatával (Sors bona nihil aliud, azaz: Jó szerencse, semmi más.).

43. kép. Rátkay Endre (1928–2011): Sex libris Tóth József Farkas, 1986, papír, klisé, 95 x 70 mm

Fig. 43. Endre Rátkay (1928–2011): Sex libris Tóth József Farkas, 1986, paper, cliché, 95 x 70 mm

Végül pedig poénként egy karikatúra exlibrisfunkcióban, amely ötvözi a humort és a mesét. Szűcs Édua bájos rajza a Piroska és a farkas történetét idézi meg a karikaturista művésznőre valló szokatlan megközelítésben (44. kép). A gyermekmeséből tanmese lesz, hiszen a könyv még az ellenfeleket, ellenségeket is összehozhatja, ugyanis a puha párnák között békésen mosolyogva ugyanazt a kötetet olvassa a nagymama és a farkas. A jövőt illetően legalábbis ebben reménykedünk mi, akik ragaszkodunk a könyvekhez – és persze az exlibrisekhez.

44. kép. Szűcs Édua (1959–): Tóth József Farkas könyve, 1992, papír, klisé, 105 x 115 mm

Fig. 44. Édua Szűcs (1959–): Tóth József Farkas' book, 1992, paper, cliché, 105 x 115 mm

BOOKPLATES FROM THE SMALL-GRAPHICS COLLECTION OF JÓZSEF FARKAS TÓTH

Keywords: art collection, small-graphics, cultural history

Today, fewer and fewer people collect bookplates or “ex libris”. The small-graphics collection of librarian and teacher József Farkas Tóth contains not only bookplates, but also occasional graphics. In our writing, we take a look at his collection of about 800 ex libris. Although the collector primarily collects secessionist sheets, he owns 18th-century engravings and even 21st-century specimens. Our aim was to present largely unknown ex libris that represent the history and diversity of this small genre, as the “epigrams” of small-graphics play an important role not only in art history and the history of graphics, but also in cultural history. Let’s see how much we can learn through one copy about graphic techniques, the creators, contemporary fashion and style trends, and the personality of the customer! Maybe we’ll even take a liking to start a collection.

Hilda Horváth